Viittomakielisten henkilöiden oikeudet - työelämän tulkkauspalvelu ja kielelliset oikeudet terveydenhuollon palveluissa

Perustuslakivaliokunta 10.9.2024

Erityisasiantuntija Elli Björkberg

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN

Kela vastaa tulkkauspalvelun järjestämisestä työhön, opiskeluun ja vapaa-ajan asiointiin ym. 1/2

- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010
- Kelaa sitoo PL 22 § mukainen velvollisuus taata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen sekä YVL 5 § mukainen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta.
- Kelalla on erittäin suuri rooli siinä, miten Suomi noudattaa YK:n vammaisyleissopimuksen artikla 27 mukaisia velvoitteita liittyen vammaisten henkilöiden oikeuteen tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa
- Viesti tulkkauspalvelun käyttäjiltä ja heitä edustavilta järjestöiltä kertoo, että tulkkauspalvelun käytännöt sivuuttavat työelämän tarpeet ja vaatimukset.
  - Tulkkien suuri vaihtuvuus
  - Välitysjakso vain 4 viikkoa eteenpäin
  - Yksilöllisiä tarpeita ei huomioida esim. kohtuullisia mukautuksia järjestämällä

Kela vastaa tulkkauspalvelun järjestämisestä työhön, opiskeluun ja vapaa-ajan asiointiin ym. 2/2

- Vuonna 2023 Kelan tilastojen mukaan Kelalla oli toteutuneita tulkkaustilauksia yhteensä noin 135.000 kappaletta ja ne jakautuivat seuraavasti:
  - opiskelutulkkauksia noin 14.000 kpl
  - työelämätulkkauksia noin 21.000 kpl
  - yleistulkkauksia noin 100.000 kpl
- 21.000 työelämätulkkauksesta peruuntui noin 20 %
- Työelämätulkkaukset ja yleistulkkaukset välitetään saman järjestelmän / välityskeskuksen kautta.
- Opiskelutulkkauksessa Kela käyttää kunkin viittomakielisen opiskelijan kohdalla muutamaa palveluntuottajaa, joiden kanssa käyttäjä voi itse sopia tulkkaustilauksista Kelan asettamien reunaehtojen mukaisesti.

Esimerkkejä käytännön yhdenvertaisuusongelmista työelämätulkkauksessa

- Henkilö oli töissä julkisella sektorilla sosiaalipalveluissa. Työ sisälsi asiakkaiden neuvontaa ja ohjausta. Hiukan yli 2 kuukauden aikana henkilöllä oli työelämään liittyvissä tulkkaustilanteissa 37 eri tulkkia, joista 15 oli henkilön työelämätulkkauksen tulkkilistalla olevia tulkkeja.
- Esimerkiksi asiantuntijatyössä tulkkien vaihtuvuus vaikuttaa suoraan tulkkauksen laatuun (työn erityissanasto, työympäristö ja työpaikan käytännöt). Vaikutusta aina myös siihen, kuinka viittomakielinen henkilö kiinnittyy työyhteisöön.
- Tilanteet joissa Kelan välityskeskus ei löydä vapaata tulkkia ja tilaus peruuntuu (Kelan tilastojen mukaan peruuntuneiden tilausten osuus kasvanut vuosittain, 2021 13% ja 2023 20 %)
- Välitysjakso tilauksille maksimissaan 4 viikkoa, vaikka työelämän ehdottomia tarpeita olisi tiedossa pidemmällekin (työmatkat, seminaarit, työpaikan säännölliset viikkopalaverit ym.)

Kohtuullisella mukautuksella (YVL 15 §) vastataan vammaisen henkilön yksilölliseen tarpeeseen

- Kohtuullisen mukautuksen epääminen on yksi syrjinnän muoto
- Mukautusvelvollisuus voi koskea myös palvelun sisältöä ja järjestämistapaa. Oikeuskäytäntöä Helsingin HaO 3.2.2023 pts 607/2023 (julkaistu Finlex).
  - HaO: Tulkkauspalvelulain 4 §:ää (voimaan 2010) ei voida tulkita ilman, että otetaan huomioon YVL:n (voimaan 2015) ja YK:n vammaisyleissopimuksen (voimaan 2016) mukautusta koskevat vaatimukset
- Valtuutetun suositus Kelalle ei ole ratkaissut yksittäisten asiakkaiden toistuvia ongelmia tulkkien vaihtuvuuteen ja saatavuuteen liittyen.

→ Tulkkauspalvelulain toimeenpanoa tulee arvioida ja kartoittaa mahdollisia lainsäädännön uudistamistarpeita.

Kelan asettama vuorovaikutusedellytys yhdenvertaisuuden näkökulmasta

- Tulkkeja on keväällä 2024 annetun linjauksen mukaisesti kielletty tulkkaamasta tilanteita, joissa ei Kelan arvion mukaan ole kyse vuorovaikutuksesta vammaisen henkilön ja toisen henkilön välillä (esim. video- ja tekstimuotoinen materiaali jolla ei ole välitöntä liityntää vuorovaikutustilanteeseen).
- Jokainen tilaus käsitellään yksilöllisesti harkiten asiakkaan toimittamien tietojen perusteella.
- Jos tulkkauspalvelu jää toteutumatta vuorovaikutusedellytyksen puuttumisen vuoksi, asettaa se vammaisen henkilön epäsuotuisampaan asemaan vammaisuuden vuoksi (välitön syrjintä).
- Kela perustelee linjausta tulkkauspalvelulain 5 § tulkinnalla
- YVV: Tulkkauspalvelulaki ei sisällä vuorovaikutusedellytystä eikä tallainen tulkinta saa tukea lain esitöistäkään.

Viittomakielisten potilaiden yhdenvertaisuus terveydenhuollossa

- Kelan ohjeistuksen mukaan vammaisen henkilön tulkkauspalveluun ei ole oikeutta, jos henkilö saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla, esim. potilaslaki tai asiakaslaki.
- Sote-järjestämislain 5 § 3 mom. sanamuoto ”mahdollisuuksien mukaan” on ongelmallinen.
- Tiedossa tapauksia, joissa terveydenhuollon toimijat ovat sivuuttaneet viittomakielisen potilaan tarpeet tulkkaukselle. Tällöin vaarana:
  - välillinen syrjintä (syrjintäperusteena kieli ja vammaisuus);
  - itsemääräämisoikeuden loukkaukset;
  - toteutuuko terveydentilan edellyttämä hyvä hoito.

→ Nykytilanne edellyttää ehdottomasti viittomakielisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden oikeuksien toteutumisen huolellista seuraamista.

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN

Kiitos!

Elli Björkberg, erityisasiantuntija
elli.bjorkberg@oikeus.fi
p. 029 566 6826

yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi
Instagram / Facebook / LinkedIn @yhdenvertaisuusvaltuutettu
X / @yhdenvertaisuus